

עולים עקורים מאזורי סכסוך מזוין באוקראינה

מאת פרופ' נונה קושנירוביץ¹

Research in progress

ישראל עומדת היום בפני האתגר של קבלת אנשים שנמלטו מאזורי מלחמה באוקראינה; חלקם בעלי זכות לעלות לארץ לפי חוק השבות; ואחרים שאינם בעלי זכות זו, הוזמנו על ידי קרובי משפחה וחברים הרוצים לעזור להם במצב הלא פשוט שאליו נקלעו. אנשים שאולצו להימלט או לעזוב את מקום מגוריהם הקבוע עקב עימות מזוין או עקב רצון להימנע מעימות כזה, בגלל אלימות, הפרת זכויות אדם, אסונות טבע או אסונות ידי-אדם, מכונים 'עקורים' (displaced persons) (IOM, 2019). לפי IOM, המונח רלוונטי הן לאנשים שעברו למקום אחר בתוך אותה מדינה, והן לאלה שעברו למדינה אחרת. בסוף שנת 2020, היו בעולם כ-82.4 מיליון בני אדם עקורים (European Union, 2021). נראה שמדובר באתגר חדש לישראל, אך לא כך הדבר.

עולים עקורים שהגיעו לארץ מאזורי סכסוך במזרח אוקראינה בשנת 2014

כבר בשנת 2014 הגיעו לישראל אנשים מאזורי סכסוך מזוין במזרח אוקראינה. הם ברחו מהמלחמה, מהפצצות ומהסכנה שאיימה על חייהם ועל בריאותם. חלקם הגיעו מהשטח שנשאר בשליטה של אוקראינה וחלקם מהשטח של הרפובליקות הלא מוכרות, אך כולם יצאו בניסיון להציל את חייהם. בשנים 2014–2015 גדל מספר העולים מאוקראינה פי שלוש ויותר, מכ-1,980 עולים ב-2013 לכ-5,920 עולים ב-2014, ו-7,170 עולים ב-2015 (משרד העלייה והקליטה, 2021). רובו של הגידול במספרי העולים נובע מתופעת העקירה מאזורי סכסוך. עם התפרצות המלחמה באוקראינה בשבועות האחרונים תופעת העקירה התחדשה, ומתחילת המלחמה בפברואר 2022, עזבו למעלה משני מיליון מאזרחי אוקראינה את מדינתם.

¹ פרופ' נונה קושנירוביץ היא ראשת רשות המחקר של המרכז האקדמי רופין וחוקרת במכון להגירה ושילוב חברתי. מרצה בפקולטה לכלכלה ומנהל ובתכנית MA להגירה ושילוב חברתי. תחומי המחקר שלה: היבטים כלכליים של הגירה, תפיסות ועמדות כלפי מהגרים ומיעוטים אחרים, אפליה ואי שוויון, הגירת עבודה, כלכלה אתנית, יזמות של מהגרים ומיעוטים אתניים. נונה משתתפת כחברת מערכת של שני כתבי עת אקדמיים בינלאומיים, וגם חברת המערכת של "רבעון לכלכלה". היא שימשה כעורכת ראשית של השנתון הסטטיסטי להגירה בישראל. כמו כן שימשה כחברה בוועדה המייעצת לעבודת הממונה על זכויות עובדים זרים במשרד הכלכלה והתעשייה.

עקורים שונים משאר המהגרים בכך שהם לא יכלו לתכנן ולהכין את עלייתם (Castles et al., 2002); משאביהם הכלכליים דלים בדרך כלל, שכן רובם נטשו את רכושם (Hynie, 2018); רובם נחשפו לטראומה לפני ההגירה ובמהלכה (Li, Liddell & Hynie, 2018); ובראותם הנפשית נפגעה כתוצאה ממלחמה ועקירה (Nickerson, 2016); הרשתות החברתיות של העקורים והתמיכות שהן יכולות לתת מוגבלות בדרך כלל (Hynie, 2018), וזיקתם של העקורים למדינה המארחת חלשה, שכן בחירתם בה נכפתה בנסיבות קשות. עם זאת, העקורים אסירי תודה על קבלת מעמד חוקי ועל הסיוע בקבלת הטבות סוציאליות (Parekh, 2016).

כל אלה מאפיינים גם את העקורים שהגיעו לישראל מאזורי סכסוך מזוין של אוקראינה החל משנת 2014, וגם את אלה שמגיעים עכשיו. לרובם לא הייתה אפשרות לקחת איתם חפצים רבים, למכור נכסים, או להעביר כסף - הם יצאו מהמקומות הסוערים ללא התארגנות מקדימה. רבים מהם היו חשופים למראות של מלחמה, מוות, פגיעות, וחוו מצבי לחץ העלולים לגרום לטראומה פסיכולוגית קשה. לרווחתם הסובייקטיבית של העולים ולמשאביהם יש תפקיד משמעותי לתהליך השתלבותם ולתחושת השייכות למדינה המארחת (Amit, 2012; Amit & Bar-Lev, 2015; Kushnirovich, 2019). לכן, דפוסי ההשתלבות של העקורים יכולים להיות שונים משל קבוצות עולים אחרות.

תיאור המחקר

מחקר שעורכת פרופ' נונה קושנירוביץ' מהמכון להגירה ושילוב חברתי, המרכז האקדמי רופין, מתמקד בהשתלבות כלכלית וחברתית של העולים העקורים שהגיעו החל משנת 2014, לאחר תחילת הסכסוך המזוין במזרח אוקראינה. במסגרת המחקר, מתבצעת השוואה של תהליך ההשתלבות של העולים העקורים לעומת שאר העולים שהגיעו לארץ באותה תקופה מאזורים אחרים, ולא חוו תופעות של סכסוך מזוין בבתייהם.

המחקר מתמקד בנקודות אלה:

- קשיים שחוו עולים עקורים לפני ההגעה לארץ ואחריה
- צרכיהם הייחודיים - הן מייד לאחר עלייתם והן בשנותיהם הראשונות בארץ
- הערכותיהם לתמיכות שקיבלו: מה היה חסר, מה עזר במיוחד
- השתלבות כלכלית
- השתלבות חברתית
- תחושת זהות ושייכות לישראל והחברה הישראלית לאחר שנים שכבר שהו בארץ

השתלבותם של עולים עקורים - ממצאי המחקר הראשוניים

מכיוון שמדובר בקבוצת עולים דומה מאוד לזאת שמגיעה עכשיו, ממצאי המחקר יכולים להיות חשובים להבנה - איזה סוגים ייחודיים של תמיכה נחוצים לקבוצה הזאת. המחקר בעיצומו, אך הממצאים הראשוניים כבר קיימים. זה לא סוד שבקרב אוכלוסייה זו היה אחוז גבוה יחסית של אנשים שלא נחשבים יהודים לפי הלכה, ולא לכולם הייתה זיקה מיוחדת לישראל, כך שרבים מהם לא חשבו על עלייה לארץ לפני שהחל הסכסוך. חששות אלה נשמעים גם היום בנוגע לגל העולים החדש. אך הממצאים הראשוניים של המחקר מראים שעולים-עקורים משתלבים בישראל בקצב מהיר יותר מאשר שאר העולים; הצעירים מביניהם מתגייסים לצבא, ומדווחים על תחושות שייכות ונאמנות למדינה החדשה; הם מרגישים שקיבלו אותם, דבר שלא היה מובן מאליו לחלקם. חלק מהם מציינים שהיה חשוב להם מאוד שלא רק הממשלה אלא גם האוכלוסייה המקומית הפגינה תמיכה, הרי גם אז המלחמה במזרח אוקראינה הייתה בכותרות, והייתה מודעות בציבור הישראלי למה שעבר על האנשים הללו. במסגרת המחקר נשמע מפי המרואיינים המשפט: "ישראל זה הבית, זה המקום".

המלצות לתמיכה חיונית בעולים-עקורים המגיעים כעת

ברור שהטיפול באוכלוסייה של עולים שהם עקורים צריך להיות מותאם לנסיבות עלייתם. כבר הוחלט במוסדות המדינה לתת תמיכה כלכלית מוגברת לעולים שמגיעים היום מאוקראינה, אך התמיכה צריכה להיות לא כלכלית בלבד. חשובה מאוד גם תמיכה פסיכולוגית וחברתית. כמו כן, חשובה מעורבות המתנדבים שילוו את העולים האלה ויעזרו להם בהתאקלמות ובהשתלבות חברתית. השתלבות אוכלוסיית העולים-עקורים משנת 2014 מלמדת אותנו שהעולים החדשים שמגיעים עכשיו יכולים להשתלב מהר, אך חשוב לתת להם תמיכות מוגברות ומותאמות.

צריך להביא בחשבון שבין העולים העקורים שמגיעים היום יכולים להיות אלה שנעקרו

פעמיים: הם עזבו את בתיהם באזורי הסכסוך בשנת 2014 ועברו לאזורים אחרים של אוקראינה, ועם התפרצות המלחמה בשנת 2022 שוב נאלצו לעזוב, הפעם את בתיהם החדשים, ולהגר לישראל. הקבוצה הזאת של "העולים-עקורים הכפולים" מצריכה זיהוי וטיפול מיוחד.

1. משרד העלייה והקליטה. (2021). נתוני עלייה. <https://bit.ly/3HZ1x2c>
2. Amit, K. (2010). Determinants of life satisfaction among immigrants from Western countries and from the FSU in Israel. *Social Indicators Research*, 96(3), 515-534.
3. Amit, K. (2012). Social integration and identity of immigrants from the FSU, Western countries and Ethiopia in Israel. *Ethnic and Racial Studies*, 35(7), 1287–1310.
4. Amit, K., & Bar-Lev, S. (2015). Immigrants' sense of belonging to the host country: The role of life satisfaction, language proficiency, and religious motives. *Social Indicators Research*, 124(3), 947-961.
5. Castles, S., Korać, M., Vasta, E., Vertovec, S. (2002) *Integration: Mapping the Field. Report of a Project carried out by the University of Oxford Centre for Migration and Policy Research and Refugee Studies Centre*. London: Home Office Online Report 28/03. <http://www.homeoffice.gov.uk/rds/pdfs2/rdsolr2803.doc> (accessed 11 November 2021)
6. European Union (2021). European Civil Protection and Humanitarian Aid Operations. Available at: https://ec.europa.eu/echo/what/humanitarian-aid/forced-displacement-refugees-asylum-seekers-and-internally-displaced-people-idps_en.
7. Hynie, M. (2018). Refugee integration: Research and policy. *Peace and Conflict: Journal of Peace Psychology*, 24(3), 265.
8. IOM (2019). Glossary on Migration. Available at: https://publications.iom.int/system/files/pdf/iml_34_glossary.pdf
9. Kushnirovich, N. (2019). Labor market integration of skilled immigrants. *Journal of International Migration and Integration*. 20(4), 1055-1070. <https://doi.org/10.1007/s12134-018-00648-7>.
10. Li, S. S., Liddell, B. J., & Nickerson, A. (2016). The relationship between post-migration stress and psychological disorders in refugees and asylum seekers. *Current psychiatry reports*, 18(9), 1-9.
11. Makhavili, N., Javakhishvili, J., Pinchuk, I., and Roberts, B. (2017). Mental health conditions and co-morbidities among internally displaced

populations (IDPs) in Ukraine.” *European Psychiatry* 41: S245.
<https://doi.org/10.1016/j.eurpsy.2017.02.024>

12. Parekh, S. (2016). *Refugees and the ethics of forced displacement*. Taylor & Francis.

למאמרי דעה נוספים של חוקרות וחוקרי המכון להגירה:

[מלחמת רוסיה-אוקראינה וההגירה לישראל | רופין](#)

